

УДК 94 (477.54) „1991-2010”: 792.5

**ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ РЕГІОНАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ ЩОДО
ОСВІТИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН
(1991–2010-ті рр.)**

Світлана Шевченко

*Інститут педагогіки НАПН України,
вул. Січових Стрільців 52-Д, Київ, Україна, 04053*

Досліджено перспективи інноваційного розвитку регіональних університетських комплексів. Розкрито особливості підготовки майбутніх учителів в університетах. Показано, що національні меншини, які проживають на території України, за наявності культурних, побутових відмінностей, різних форм ментальності, у своєму взаємозв'язку набувають системної єдності, трансформуючись у певну організаційну цілісність. З'ясовано, що в досліджуваний період відроджувалася система освіти національних меншин. Визначено, що в ході реалізації урядової політики освіта національних меншин декларувалася на рівності здобуття знань, умінь і навичок, гарантуванні вільного розвитку національних мов і культур, а також забезпеченні потреб етнічних меншин навчальною та методичною літературою мовами національних меншин.

Ключові слова: розвиток, інноваційне освітнє середовище, університетські регіональні комплекси, професійна підготовка майбутніх учителів, школи національних меншин, організація навчального процесу, диференціація.

На сучасному етапі реформування системи вищої освіти в Україні зростають суспільні вимоги до вчителя, змісту і методів його роботи, що спонукає вищі навчальні заклади до пошуку інноваційних шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів. Розвиток університетів шляхом трансформації їх у навчально-науково-інноваційні університетські комплекси стає перспективним напрямом в організації й здійсненні інноваційної діяльності ВНЗ та відображає сучасні тенденції розвитку системи вищої освіти і науки, зокрема, і підготовки фахівців-педагогів для шкіл національних меншин. Адже етнокультурний розвиток є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави, яка в умовах незалежної України відкриває нові перспективи для відродження етнічних спільнот, самобутнього національного життя й набуває особливого значення в контексті становлення громадянського суспільства. Ратифікація Рамкової конвенції про захист національних меншин, приєднання до Європейської хартії регіональних мов або мов меншин й інших міжнародно-правових

документів зумовили потреби в перегляді українського законодавства у сфері національних меншин. Національні меншини, за наявності культурних і побутових відмінностей, різних форм ментальності у своєму взаємозв'язку набувають системної єдності, трансформуючись у певну організаційну цілісність України. Створення української ідентичності серед інших етнічних спільнот країни активізує прагнення зберігати власну мову, культуру, релігію та гарантує всім народам і національним групам право вільно користуватися рідною мовою в усіх сферах суспільного життя, охоплюючи освіту.

Становлення й розвиток шкіл національних меншин пов'язані з національною політикою країни, яка сприяє подальшому розвитку всіх етнічних спільнот. Міністерство освіти і науки України здійснює захист мови й культури національних меншин, зокрема, Закон України "Про освіту" (1991) на державному рівні задекларував принципи індивідуалізації та диференціації навчально-виховного процесу, а "Колегія Міністерства освіти УРСР відповідно до Декларації про державний суверенітет України на основі аналізу стану загальноосвітньої школи, досвіду її розвитку в інших республіках і державах схвалила 12 вересня 1991 р. Концепцію середньої загальноосвітньої школи в Україні, яка визначила основні завдання й перспективи розвитку школи, напрями духовного та національного її відродження, серед яких – індивідуалізація і диференціація навчально-виховного процесу, – з оперттям на національні традиції" [1, с. 75].

Головними напрямками відродження шкіл національних меншин є реалізація в навчально-виховному процесі школярів ідеї народності через засвоєння та розвиток традицій національних культур інших народів, які проживають в Україні. "Україна підтримує – в загальнодержавному масштабі – національну школу росіян, євреїв, білорусів, в обласних масштабах школи румунів і молдован, поляків, болгар, угорців, німців, греків, кримських татар, гагаузів, караїмів, словаків та інших народів" [2, с. 22].

Професійну підготовку майбутніх учителів в умовах регіональних університетських комплексів досліджували такі вчені як: А. Бойко (експериментальний освітньо-виховний науковий комплекс університету); І. Богданов (локальна освітня система); А. Данилюк (теорія інтеграції освіти); С. Іванов, А. Осипов (університет як регіональна корпорація); П. Куделя (вища школа регіону як об'єкт соціального управління); В. Кузовлев (університетський освітній комплекс в умовах малого міста); П. Плотников, С. Савченко (соціалізація студентської молоді в умовах регіонального освітнього простору); Л. Полякова (державне управління інформаційно-освітнім середовищем інноваційних університетських комплексів); А. Тихонов, В. Садовничий (університети як центри освіти, науки і культури в регіоні); О. Чепка (навчальний комплекс "педагогічний коледж – педагогічний університет"); О. Шапран (навчально-науково-педагогічні

комплекси) та ін. Окремі сюжети проблем розвитку шкіл розглянуто в працях соціологів, педагогів: М. Шульги, В. Євтуха, Т. Рудницької та ін. В дослідженнях В. Трощинського, І. Кураса, О. Майбороди присвяченим теоретичним проблемам етнонаціональної політики, історії етносів. Проте перспективи інноваційного розвитку університетських регіональних комплексів висвітлені недостатньо, оскільки щодо освіти національних меншин, то лише фрагментарно аналізували питання освіти та її регіональні особливості.

Аналіз перспектив інноваційного розвитку університетських регіональних комплексів та особливостей підготовки в них майбутніх учителів щодо освіти національних меншин в 1991–2010-х рр.

У сучасних умовах університетський комплекс повинен стати одним із найважливіших соціальних інститутів, що забезпечує стійкий і збалансований розвиток соціальної сфери і культури регіонального співтовариства України з Угорщиною, Румунією та Молдовою. Проектування інноваційних структур університетських комплексів та визначення їхнього місця і ролі в сучасних соціально-економічних умовах; апробація функціональних, інституційних, технологічних, мережевих та інших моделей розвитку університетських комплексів на базі регіональних вузів; ресурсів і характеристик університетського регіонального комплексу як підготовка майбутніх учителів щодо освіти національних меншин в 1991–2010-х рр. та його ефективності функціонування в сучасних умовах.

Інноваційний розвиток університетських регіональних комплексів спрямований на підвищення якості освіти з урахуванням сучасних вимог ринку праці на основі інтеграції освітньої, наукової та інноваційної діяльності. В Україні нині реорганізується мережа вищих навчальних закладів з метою створення конкурентоспроможних сучасних ВНЗ через створення навчально-наукових університетів, потужних регіональних університетських комплексів, які об'єднують ВНЗ різних типів, діяльність спільних з НАПН України навчально-наукових підрозділів. Мережу вищих навчальних закладів приводять у відповідність до потреб суспільства і сучасного громадянина. “Відродження освіти національних меншин в Україні розпочалося після проголошення державного суверенітету та зі здобуттям незалежності України. Це був новий етап культурно-освітнього розвитку національних меншин в Україні” [2, с. 22].

В Україні забезпечувалося право національних меншин на задоволення освітніх потреб рідною мовою різних груп населення етноменшин [3, с. 1]. “Мова – одна з вагомих ознак національної та культурної ідентичності, і збереження мови, її вивчення, підтримка та розвиток є підтримкою своєї етнокультури, своєї самобутності у світі. Законодавство України гарантує представникам національних меншин право на навчання рідною мовою

та/або вивчення рідної мови, рівні можливості для доступу до освіти. Право мовного вибору у навчальному процесі мають батьки (або особи, які їх замінюють) та їхні діти” [4, с. 112].

У 1991–2010-х рр. функціонувала досить розгалужена мережа загальноосвітніх закладів освіти (російські, єврейські, польські, молдавські, угорські, румунські; двомовні, тримовні (українсько-румунські і українсько-російсько-румунські; румунські гімназії; недільні школи та ін.) з рідною мовою навчання або вивченням рідної мови I, I–II, I–III ступенів [8, арк. 16]. Велику роль в умовах незалежної держави відіграло створення відповідної ланки у ВНЗ, де готували фахівців для закладів з угорською, румунською, молдовською мовою навчання. Саме, університет повинен бути інноваційним освітнім центром, який розробляє і використовує новітні освітні технології підготовки фахівців-педагогів для шкіл національних меншин. Першочергового значення набуває вирішення проблеми професійної підготовки майбутніх учителів у навчальному комплексі – університеті, який на регіональному рівні створює організаційно-педагогічних умови упровадження багатоступеневої професійної підготовки. Крім того, постановою Кабінету Міністрів УРСР “Про спеціальні редакції для випуску літератури мовами національних меншин України” (1992) було ухвалено випуск підручників, навчальної та методичної літератури різними мовами національних меншин (польською, словацькою, чеською, угорською, румунською, вірменською, грузинською, урумською, роменською, мовами іврит, ідиш, гагаузькою, болгарською, німецькою та ін. мовами) [5, с. 63]. Міністерство освіти і науки України видало 45 видань навчально-методичної літератури для шкіл з румунською мовою навчання й рекомендовано для використання в школах з молдавським контингентом. У них наголошено на національній самосвідомості, прищеплювали любов до рідної мови, повагу до свого народу, історії й культури. За тематикою видання розподіляли на офіційні, підручники і навчальні посібники, довідники, художня й дитяча література, формували програму національно-культурних товариств, масових бібліотек тощо [5, с. 63; 6; 7].

В Україні забезпечувалося право національних меншин на задоволення освітніх потреб рідною мовою та інтенсивно розвивалася шкільна мережа шкіл національних меншин. У контексті нашого дослідження цікавим є університетські освітні округи в масштабах міста (Київ) або регіону, зокрема, областей: Закарпатської, Чернівецької, до складу яких входять кафедри, що готують фахівців для різних освітніх установ національних меншин. З метою підвищення якості загальної та професійної освіти учнів та на основі методичного, наукового, кадрового й інформаційного впливу університету установи національних меншин мають кваліфіковані кадри. Зазначимо, що нині постійно відбувається підвищення кваліфікації викладачів в місті чи

регіоні; забезпечення цільової підготовки кадрів для виробничої і соціальної сфери міста або регіону. Отже, в умовах вирішення проблеми інноваційного розвитку та ефективного функціонування університетських регіональних комплексів сучасний педагогічний університет, здійснюючи різнобічний вплив на всю науково-освітньо-виховну систему регіону, має бути зразком високої якості та ефективності навчання для закладів освіти різних типів.

Професійна підготовка майбутніх учителів в регіональному університетському комплексі полягає у поєднанні традиційного та інноваційного способів професійної підготовки до педагогічної діяльності завдяки введенню в навчально-виховний процес педагогічних навчальних планів шкіл національних меншин скоординованих із планами університету та застосуванні інноваційних засобів, форм, методів навчання, що суттєво підвищує рівень готовності майбутніх учителів до професійної діяльності. Тому у процесі підготовки учителів варто забезпечити наступність між окремими етапами навчання і навчальними дисциплінами; реалізації принципу єдності вимог щодо оцінки якості знань студентів, які навчаються за програмами різних рівнів; використання дидактичного потенціалу інноваційних технологій; наявності єдиної стратегії підготовки фахівця у ВНЗ і школі; забезпечення здорового морально-психологічного клімату та сприятливих умов для розвитку особистості та професійного становлення майбутнього вчителя-фахівця для шкіл національних меншин.

Отже, функціонування сучасних університетських регіональних комплексів сприяє неперервності, наступності навчально-виховного процесу, створює рівні можливості і умови для всебічного розвитку майбутніх учителів шкіл національних меншин.

1. *Березівська Л. Д.* Державна політика в питанні диференціації організації та змісту шкільної освіти в Радянській Україні в період зародження демократичних змін (1985–1991) / Л. Д. Березівська // Педагогіка і психологія. – 2015. – № 1 (86). – С. 75.
2. Відродження шкіл національних меншин на Україні (із фондів музею) / за ред. А. І. Кирпач, В. В. Тригубенко, І. Г. Ліханова. – К. : Педагогічний музей України; Крижопіль друк, 1993. – 32 с.
3. Етнонаціональна політика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org>.
4. *Мельник Світлана.* Етнічне та мовне розмаїття України. Аналітичний огляд ситуації: монографія / Світлана Мельник, Степан Черничко. Ужгород : ПоліПрінт, 2010 – 164 с.

5. *Пилипенко Т.* Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України (15 серпня 1992 р.) / Т. Пилипенко // Етнічний довідник: у 3 ч. – Ч. III. – К., 1997. – 85 с.
6. *Пилипенко Т.* Змішана українсько-угорська комісія з питань забезпечення прав національних меншин (14 травня 1992 р.) / Т. Пилипенко // Етнічний довідник: 3 ч. – Ч. III. – К., 1997. – 85 с.
7. *Пилипенко Т.* Реалізація освітніх потреб представників національних меншин в Україні: стан, проблеми, перспективи / Т. Пилипенко // Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації врахування міжнародного досвіду / під заг. ред. Ю. Тищенко. – К. : Український незалежний центр політичних досліджень, 2004. – 312 с.
8. ЦДАВО України. Ф. 5252. – Оп. 1. – Спр. 126. – Арк. 16.

*Стаття: надійшла до редколегії 15.11.2016
доопрацьована 15.03.2017
прийнята до друку 11.04.2017*

**PERSPECTIVES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UNIVERSITY
REGIONAL SYSTEMS IN RELATION TO THE EDUCATION
OF NATIONAL MINORITIES (1991-2010)**

Svitlana Shevchenko

*Institute of Pedagogy of National Academy of Educational Sciences of Ukraine
Sichovyh Striltsiv Str., 52-D, Kyiv, Ukraine, UIA – 04053*

This article investigates the prospects of innovative development of regional university systems, the peculiarities of training teachers in the university. It was set that the educational system of ethnic group found its rebirth in an investigated period. It was found out that during the realization of governmental politics ethnic groups education declared the balance of knowledge and skills, free development of national languages and cultures and provision of ethnic groups with educational and methodical literature in ethnic languages, which paid attention to certain historical events for the representatives of other ethnic groups of Ukraine.

The author discovers that the foundation and development of ethnic schools in a great measure is related to national policy that assists their further development and functioning. Therefore, the state assured all ethnic groups the right to national and cultural autonomy, partly the use and education in the native language or the learning of the native language in state educational establishments, the creation of national cultural institution. The paper marks the actuality of the proper facilities creation in order to develop all ethnic

languages and cultures, their free usage in native languages in all spheres of public life. There were the changes of curricula at schools with Russian, Moldavian, Hungarian languages of education, and there were elective and optional courses at the educational establishments. The article traces the activity of ethnic groups at schools and cultural societies, where their native language was studied; a transition from the optional study of the native language to its introduction as the educational subject and the creation of corresponding classes and schools. It has been set that in independent Ukraine (1991–2010) a government created the best facilities for the education in native language at schools of ethnic groups. The author also investigates that the ethnic groups who lived on territory of Ukraine in order to have cultural and common differences and forms of mentality diversity acquire the system unity transforming into a certain organizational cohesion.

Key words: development, innovative learning environment, university regional centers, training of future teachers, schools for national minorities, organization of the educational process, differentiation.